

## TIENSE RELIGIEUZE MEDAILLES VAN ONZE-LIEVE-VROUW-TEN-STEEN EN VAN DE HEILIGE MAURUS

**Luc Van Eeckhoudt**

In vorige bijdragen hadden we het over de Nederlandse bedevaartsmedailles van Hakendover en de Dertienmaalpenningen van Hakendover <sup>1/</sup>. Hakendover en de “Dertienmaalbedevaart” <sup>2/</sup> zijn nauw betrokken met de leprozerie van de kapel van Onze-Lieve-Vrouw-ten-Steen en de Heilige Maurus te Grimde, deelgemeente van Tienen <sup>3/</sup>. Thans houden we even halt in deze prachtige kapel met eeuwenoude tradities en een bijzondere verering van de heilige abt Maurus tegen hoofdpijn.



De kapel van Onze-Lieve-Vrouw-ten-Steen ligt aan de oude Romeinse heirbaan, in de nabijheid van de drie tommen (tumuli) <sup>4/</sup>, de Bron van de Zaligmaker Hakendover <sup>5/</sup> en dicht bij de oude Maastrichterpoort van Tienen <sup>6/</sup>. Deze kapel staat in onmiddellijke verbinding met de kerk van de Goddelijke Zaligmaker te Hakendover en is door

de Dertienmaal-bedevaart op 16-17 januari er een geheel mee geworden. “Dertienmalen” wil zeggen dat men dertien maal heen en terug gaat van de kerk van Hakendover naar deze kapel van Onze-Lieve-Vrouw-ten-Steen te Grimde en dit thans binnen een tijdperk van 16 januari 14 uur tot 17 januari 12 uur. Wie het “Dertienmaal” uitdoet (dit wil zeggen dertienmaal heen en terug (1650 m enkel) stapt een hele marathon, en wie dertien jaar ononderbroken de “Dertienmaal” volledig uitdoet ontvangt de fel begeerde Dertienmaalpenning waarover een vorige bijdrage handelde. Deze typische winterbedevaart herdenkt de inzegening van de kerk van de Goddelijke Zaligmaker van Hakendover.

De verering van Onze-Lieve-Vrouw-ten-Steen en de Heilige Maurus heeft in deze kapel ook haar eigen devotie en eeuwenoude traditie. In deze bijdrage gaan we dan ook even van dicht bij de religieuze medailles bekijken die aan dit bedevaartsoord verbonden zijn.

### Onze-Lieve-Vrouw-ten-Steen



Het beeldje van Onze-Lieve-Vrouw-ten-Steen heeft een zeer eigen iconografie. Het stelt een zittende Onze-Lieve-Vrouw voor, zonder “Jezuskindje” en op haar schoot ligt een open boek dat ze met de linkerhand vasthoudt en waarin zij met haar rechter wijsvinger een tekst aanwijst. Onze-Lieve-Vrouw draagt een gedrapeerd wijds kled met overkleed dat met een riem is vastgehouden. Zij draagt een lange sluier op haar hoofd. Het beeld is ook voorzien van een kroon (zilver) die er later werd bijgevoegd. Het beeld is in Euvillesteen <sup>7</sup> en gepolychromeerd.



Zo is ook deze Lieve Vrouw afgebeeld op een bidprentje uit de 18<sup>de</sup> eeuw, wel met deze merkwaardigheid dat zij op de sluier op haar voorhoofd een groot kruis draagt. De gravure voor dit prentje werd vervaardigd door J.B. JONGELINX Het Mariabeeldje is ongeveer 35 cm hoog en staat thans opgesteld in het hoogkoor boven het tabernakel.



Het beeldje met de kapel en de kluzenaarswoning werd afgebeeld op een zijde van een bedevaartsvaantje getekend door de heer Alfons STELS uit Tienen 8/. Het is eveneens ook deze afbeelding van dit oude prentje dat diende om circa 1850 de medaille van Onze-Lieve-Vrouw-ten-Steen te laten vervaardigen, namelijk deze Lieve Vrouw met bovenaan twee engeltjes die een sierlijk wimpel boven haar hoofd met stralenkrans, houden. Op de medaille staat op de wimpel geen tekst geschreven, op het prentje wel: ONS LIVROU TER STEEN

De verering van Onze-Lieve-Vrouw-ten-Steen dateert uit het midden van de 17<sup>de</sup> eeuw 9/.

## De Heilige Abt Maurus

De tweede heilige die in dit kapelletje wordt vereerd is de heilige Abt Maurus 10/. De kapel heette vroeger eigenlijk “Capelle van St.-Moor ter Sieckerlieden” 11/. Zij werd gesticht in 1325 en ingewijd op 10 mei 1331. Het was een gotisch kerkje dat later werd uitgebouwd 12/ en in de gehele site stonden waarschijnlijk ook een zevental kleine huisjes voor de pestlijders.

Abt Maurus was een benedictijnermonnik van de abdij van Glaufeuil die leefde ten tijde van Vader Benedictus. Hij bracht als eerste de regel van Benedictus, waarin een groot deel van de regel van Augustinus was in opgenomen, naar Gallië. De abdij van Glaufeuil heet thans Saint-Maur-sur-Loire (Frankrijk) 13/.

De typische iconografie van Abt Maurus is de volgende: hij wordt doorgaans afgebeeld als een abt-monnik van de benedictijnen met als typische attributen een boek en een kromstaf (zie foto). Vaak wordt hij ook samen met de Heilige Benedictus en de Heilige Placidius, in wier gezelschap hij vaak vertoefde, voorgesteld 14/. De vergulde strepen en randen op zijn zwarte habijt zijn latere devote toevoegingen en behoren eigenlijk niet hiertoe. Dit getuigt wel van volksdevotie en respect voor de heilige maar strookt niet met de realiteit. Ook het beeld in de kerk van Hakendover (Heilige Maurus?) is op foute wijze versierd met dergelijke gouden boorden.

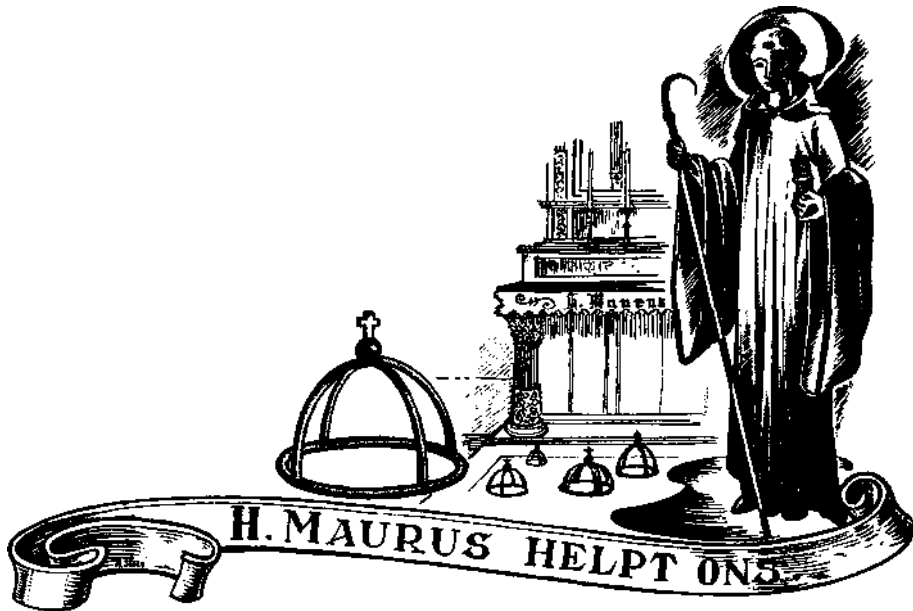
Op de feestdag van de heilige Maurus, 15 januari 15/, werd het beeld feestelijk gekleed zoals we het afgebeeld zien in “Le Folklore Belge” van Albert MARINUS 16/.

Deze kapel werd bediend in de 17<sup>de</sup> en 18<sup>de</sup> eeuw door de Paters Augustijnen van het Sint-Barbaraklooster te Tienen. We kunnen ons zeer de vraag stellen waarom Onze-Lieve-Vrouw een riem draagt. Dit is toch heel typisch augustijns! De riem van Troost. Het waren toch zij die de erediens tot Onze-Lieve-Vrouw te Tienen enorm hebben gepropagandeerd o.a. door de gekende hofpredikant, de augustijnenpater Batholomeus de los Rios y Alarcon 17/.



De heilige Maurus wordt vereerd als patroon tegen de hoofdpijn. Hier te Grimde bestaat wel een zeer merkwaardige folkloristische traditie om van hoofdpijn verlost te geraken. Men plaatst een ijzeren kroon op zijn hoofd terwijl men tot de heilige bidt, offert... en een kaars aansteekt. Voor het houten altaar in renaissance stijl, liggen op de trede een hele reeks grote en kleine ijzeren kronen <sup>18</sup>. Eens telde ik er 17 verschillende, van kinderkroontje tot kroon met maat 62! (zie foto). Ook in het Volkskundemuseum van Antwerpen (Gildekamersstraat – achter het stadhuis) kwam ik één ijzeren Mauruskroon van Grimde tegen! Hoe is die kroon daar verzeild geraakt?





Bedevaartsvaantje getekend door Alfons STELS uit Tienen met op de voorzijde Onze-Lieve-Vrouw-ten-Steen en op de keerzijde de Heilige Maurus.

Deze devotie tot Onze-Lieve-Vrouw-ten-Steen en de Heilige Maurus werd ook weergegeven op de medailles van dit genadeoord uit Tienen.

We kunnen drie types medailles onderscheiden:

1. Onze-Lieve-Vrouw-ten-Steen (ca 1850).
  - a. verzilverd.
  - b. geelkoper.
2. Onze-Lieve-Vrouw-ten-Steen en de Heilige Maurus (1972) – zink.
3. Onze-Lieve-Vrouw-ten-Steen en de Heilige Maurus (Italië, 1995).

*(Alle medailles werden afgebeeld op schaal 3/2)*

**TYPE 1: Onze-Lieve-Vrouw-ten-Steen (derde kwart van de 19<sup>de</sup> eeuw)**



- a. verzilverd koper, diameter 21 mm.
- b. geelkoper, diameter 21 mm.

Recto: zittende Onze-Lieve-Vrouw met boek en stralenkrans.

Twee engeltjes houden een wimpel vast boven haar hoofd, met volgende inscriptie:

Linkerkant: N.D. DE PIERRE

Rechterkant: PRIEZ POUR NOUS

Onder het voetstuk: TIRLEMONT. Alles in hoofdletters geschreven.

Verso: enkel een tekst:

O. L. V.  
TEN STEEN  
B. V. O.  
THIENEN  
✠

Bovenaan een oogje, dat samen met de medaille werd gegoten. Een Nederlandstalige versie heb ik nooit gezien. Waarschijnlijk werd deze ook niet vervaardigd. In het Penningkabinet te Brussel (Koninklijke Bibliotheek) wordt zo'n verzilverd exemplaar bewaard 19.



**TYPE 2: Onze-Lieve-Vrouw-ten-Steen en de Heilige Maurus (1972)**

Verguld zink, dubbelmedaille, diameter: 18 mm en aan de bovenzijde van de medaille een groot oog.

Recto: Onze-Lieve-Vrouw-ten-Steen.

Zittende Onze-Lieve-Vrouw met boek waarrond vijfpuntige sterretjes in verschillende grootte, langs elke kant vijf. Omheen de Lieve Vrouw staat volgende tekst: + O.L. VROUW TEN - en rechts van het beeld - STEEN BID VOOR ONS.

Verso: de Heilige Maurus in borstbeeld afgebeeld, licht naar beneden kijkend, met volgende tekst er omheen: HEILIGE MAURUS HELP ONZE ZIEKEN.

Deze medaille staat ook vermeldt in de “Catalogus van Tiense Penningen, Medailles en Zegelmatrijzen (1984)” 20.



### TYPE 3: Onze-Lieve-Vrouw-ten-Steen en de Heilige Maurus (Italië, 1995)



Verzilverd zink, diameter 19 mm.

#### Het ontwerp voor een nieuwe medaille

Toen de voorraad medailles (type 2) ver op was, besliste de Kerkfabriek van Sint-Pieter en Sint-Paulus Grimde om een nieuwe medaille te laten vervaardigen. Hier werd een beroep gedaan op het huis PEETERS TROFEEEN te Boutersem. De moderne tekening voor het bedevaartvaantje van Alfons STELS uit Tienen stond model voor de heilige Maurus, en een foto van het genadebeeld van Onze-Lieve-Vrouw-ten-Steen, driekwart weergegeven, voor de andere zijde. De matrijzen werden in Italië vervaardigd. Men had de keuze tussen een gestileerde uitvoering en een reliëfuitvoering. Men kon kiezen tussen drie groottes namelijk 19, 25 of 32 mm diameter. Het werd uiteindelijk het kleinste model en gestileerd. Deze nieuwe medaille heeft een oplage van 1500 stuks en werd in Italië geslagen. Zij was voltooid in april 1995 <sup>21/</sup>.

Recto: de tekst: GRIMDE O.L.V. TEN STEEN TIENEN omheen het borstbeeld van de zittende Lieve Vrouw met boek. Onze-Lieve-Vrouw heeft een grote kroon. Dit is een moderne versie van een medaille volledig in reliëflijnen weergegeven.

Verso: rechts de tekst: H. MAURUS.

De heilige Maurus is rechtstaande afgebeeld in grote kovel met staf en heiligenaureool. Hij staat voor zijn altaar in de rechter beuk van de kapel van Onze-Lieve-Vrouw-ten-Steen en op de trede voor het altaar kunnen we vier ijzeren kronen onderscheiden. Het altaar is eenvoudig gesuggereerd. Het oogje aan de bovenzijde is in trapeziumvorm met zijstukken.

#### Besluit

Zo hebben we de geschiedenis van de religieuze medailles van Tienen opnieuw wat kunnen aanvullen. Deze keer met drie types van medailles van hetzelfde genadeoord, het leprozeriekapelletje van Grimde, waarvan we zelfs van een medaille de originele ontwerpen terugvonden. In het totaal mochten we reeds 20 verschillende Tiense religieuze medailles bij elkaar brengen <sup>22/</sup>.

24 FEB '95 09:30 PEETERS TROFEEEN NV/016/735930

P.1/1



# PEETERS TROFEEEN N.V.

Leuvensesteenweg 297  
B-3370 BOUTERSEM  
België

Tel. 016/73.67.21  
FAX 016/73.56.30

24-2-95

Fax alt E.H. Ceuleers



↑  
φ 32 mm

↑  
φ 25 mm

grootte v/e  
20 fr. stuk

φ 32 mm



φ 19 mm



→ 1 mm  
groter  
dan  
1 fr.

Kunt u ons a.u.b. de volgende gegevens doorgeven:  
- welke grootte verkiest u.  
- moeten de medailles voorzien zijn van een oog.

K. Groten  
fos Peeters

## Noten

- <sup>1/</sup> L. VAN EECKHOUDT, *Medailles er eretekens van de Bedevaart Breda-Hakendover*, in *Jaarboek EGMP 1991*, p. 181-186;  
L. VAN EECKHOUDT, *De Dertienmaalpenningen van Hakendover*, in het tijdschrift *Echo Numismatica Tienen*, nr 2/2002, p. 5-11 en in het *Jaarboek EGMP 2002*, p. 187-194.
- <sup>2/</sup> L. VAN EECKHOUDT, *Het Dertienmaal te Hakendover*, Hakendover 1994.
- <sup>3/</sup> P. KEMPENEERS, *Tiense Plaatsnamen*, Tienen 1987, t. 1, p. 26.  
A. VAN OOSTVELDT, *Het Hageland voor Maria*, Leuven 1954, p. 148-150.  
H. MAHO, *La Belgique à Marie*, Bruxelles 1927, p. 5 10: N.-D. de Pierre.
- <sup>4/</sup> P. KEMPENEERS, *Tiense Plaatsnamen*, Tienen 1987, G p. 91-92 (met afbeelding).  
A. DE LOE, *Exploration des tumulus de Tirlemont*, in *Annales de la Société d'Archéologie de Bruxelles*, 1895, t. IX, p. 410-453: opgravingen van 1892.
- <sup>5/</sup> L. VAN EECKHOUDT, *Een wandeling door het Dorp Hakendover*, in *Oost-Brabant 1986*, p. 162-167.
- <sup>6/</sup> A. VERBOUWE, *Iconografie van Vlaamsch-Brabant, t. V, Kanton Tienen*, Brussel 1946, p. 19 nr. 54: Tumuli ou Tombelles près de Tirlemont – F. RUNK del., PIRINGER sculp.: perspectief gezicht met oude Maastrichtse (buiten)poort.
- <sup>7/</sup> L. LECOCK, *De Hanemannen van Grimde. Monografie van een Tiense Wijk*, Tienen 1995, p. 80.
- <sup>8/</sup> R. VAN DER LINDEN, *Mariabedevaartvaantjes. Volksdevotie op 1175 vaantjes*, Brugge 1988, p. 121 nr. G23: Grimde: O.-L.-V.-ten-Steen, met als verso zijde van dit dubbelvaantje: de Heilige Maurus.  
R. VANDER LINDEN, *Bedevaartvaantjes. Volksdevotie rond 200 heiligen op 1.000 vaantjes*, Brugge 1986, p. 222-223 nr. M39: Maurus.  
In 1972 werd er ook een vouwprentje uitgegeven (drieluik) met dezelfde afbeeldingen van Alfons STELS.
- <sup>9/</sup> H. MAHO, *La Belgique à Marie*, Bruxelles 1927, p. 510 i.f.
- <sup>10/</sup> *Acta Sanctorum*, Brussel 1868, p. 320-344: de Sancto Mauro Abbate Glimmafoliensi in Gallia.
- <sup>11/</sup> P. KEMPENEERS, *Tienen in verbeelding*, Tienen 1986, p. 17.
- <sup>12/</sup> L. LECOCK, *De Hanemannen... o.c.*, p. 53-54.
- <sup>13/</sup> E. KIRSCHBAUM, *Lexikon der Christlichen Ikonographie*, Herder 1974, t. VII, kol. 614-616.
- <sup>14/</sup> L. REAU, *Iconographie de L'Art Chrétien*, Paris 1958, t. III, 932-934.  
GREGORIUS, *Vita Benedicti*, Brugge 1976: hierin zijn meerdere passages over Maurus opgenomen.
- <sup>15/</sup> G. CELIS, *Volkscundige Kalender voor het Vlaamsche Land*, Gent 1923, p. 102.

- 16/ A. MARINUS, *Le Folklore Belge*, Brussel 1950, t. I p. 18 afb. 9.
- 17/ L. VAN EECKHOUDT, *De Augustijnen-Eremicten te Tienen (1615-1796)* in *Oost-Brabant* 2003, 2, p. 87-88.
- 18/ L. LECOCK, *De Hanemannen...* o.c., p. 57.  
 V. WOUTERS, *Legendarisch en Vroom Hageland*, Leuven 1998, p. 232.  
 E. VAN HEURCK, *Les Drapelets de Pèlerinage...*, Anvers 1922, p. 39: on l'invoque (Saint Maur) particulièrement contre les maux de tête et les pèlerins se placent sur le tête une couronne en fer forgé, offrant des épingles à chevaux et de l'argent. P. 40 zien we zo'n kroon afgebeeld (couronne en fer forgé de Grimde) waaraan enkele lintjes zijn vastgebonden (= pijn afbinden).  
 E. VAN HEURCK, *La Thérapeutique des Couronnes en fer forgé*, Anvers 1921.  
 J. SANNEN, *Volksbedevaarten tegen Kwaal van Mensch en Vee in Oost-Brabant. Kanton Tienen*, Brussel 1980, p. 91-92.  
 G. CORNELIS, *Beschrijving der bedevaarten van Onze-Lieve-Vrouw-Ten-Steen en van de heilige Maurus*, 1906.
- 19/ In het Penningkabinet van de Koninklijke Bibliotheek te Brussel vinden we zo'n verzilverd exemplaar terug: Tienen, Inv. II 25.137.
- 20/ P. DEGEL en S. THOMAS, *Catalogus van de Tiense Penningen, Medailles en Zegelmatrijzen*, Tienen 1984, nr. L. 9.
- 21/ Mijn bijzondere dank aan de heer Robert DEWOLFS (kerkfabriek van Grimde) die mij deze ontwerpen voor de nieuwe Italiaanse medaille ter beschikking stelde.
- 22/ Goddelijke Zaligmaker Hakendover: 10, Sint-Germanus Tienen: 3, Sint-Theobaldus Mulk: 1, Onze-Lieve-Vrouw-ten-Steen en de Heilige Maurus Grimde: 3, Sint-Gillis Kuntich: 2, Tiense Religieuze Orde: 1.